

Μη λεκτική επικοινωνία στη διδασκαλία: Διερεύνηση της «γλώσσας του σώματος» των εκπαιδευτικών

Αικατερίνη Χατζηγεωργίου

Εισαγωγή

Η επικοινωνία αποτελεί πιθανότατα τον πιο βαθύ και πολύπλευρο τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι αλληλοεπιδρούν μεταξύ τους. Από την αρχή της ανθρώπινης ιστορίας, άλλωστε, η επικοινωνία ήταν το μέσο μέσα από το οποίο οι άνθρωποι μοιράστηκαν, αρχικά, συναισθήματα και αργότερα πληροφορίες, ιδέες και γνώσεις (Ekman & Friesen, 1971· Luhmann, 1992). Με την πάροδο του χρόνου, η επικοινωνία εξελίχθηκε από απλές γλωσσικές ανταλλαγές σε πολλές, πλούσιες και πολυδιάστατες μορφές, συμπεριλαμβανομένων των λεκτικών και μη λεκτικών στοιχείων, που αναπτύχθηκαν για να μεταδίδουν περισσότερα από απλά λόγια (Ekman et al., 1969).

Αυτή η εξέλιξη στην επικοινωνία αναδείχθηκε, ίσως περισσότερο από κάθε άλλο τομέα της ανθρώπινης δραστηριότητας, στον τομέα της εκπαίδευσης, αφού αποτελεί ουσιαστικά τον πυρήνα της εκπαίδευσης και του διδακτικού ρόλου (Fisher, 1993· Rasmussen, 2001). Ο τρόπος με τον οποίο οι εκπαιδευτικοί επικοινωνούν τη γνώση στους μαθητές τους, επηρεάζει την κατανόηση, τη συμμετοχή και την ενθάρρυνση της μάθησης (Pennycook, 1985· Turner & Patrick, 2004· Liu, 2021). Αυτή η επικοινωνία μεταξύ εκπαιδευτικού και μαθητή, διαμορφώνεται σε δύο βασικές μορφές: τη λεκτική και τη μη λεκτική. Η «λεκτική» επικοινωνία αφορά, ουσιαστικά, τη χρήση του γραπτού και του προφορικού λόγου, ενώ η «μη λεκτική» είναι πιο ευρύτερη και γενική ως έννοια και αναφέρεται στα σημάδια που εκπέμπει ο εκπαιδευτικός χωρίς λόγια ή αλλιώς στη γλώσσα του σώματος, όπως για παράδειγμα στον τόνο της φωνής, την κίνηση των χεριών ή την έκφραση του προσώπου.

Στην εργασία μας το ζητούμενο είναι, μέσω της ανάδειξης των ευρημάτων της έρευνας με τίτλο «Μη λεκτική επικοινωνία στη διδασκαλία: Διερεύνηση της «γλώσσας του σώματος» των εκπαιδευτικών», να δοθούν ερεθίσματα κριτικής σκέψης και αναστοχασμού στο ερώτημα *με ποιο τρόπο οι εκπαιδευτικοί μπορούν να βελτιώσουν την διαδικασία της διδασκαλίας αξιοποιώντας τη μη λεκτική τους συμπεριφορά, προκειμένου να δημιουργηθεί ένα περιβάλλον μάθησης που είναι ενδιαφέρον και εποικοδομητικό για όλους τους εμπλεκόμενους.*

Θεωρητικό πλαίσιο μη λεκτικής επικοινωνίας

Η λεκτική και μη λεκτική επικοινωνία στη σχολική τάξη αντιπροσωπεύει τη βάση της διδασκαλίας και της μάθησης, καθώς επιτρέπει την ανταλλαγή γνώσεων, την κατανόηση των θεμάτων και την ανάπτυξη των δεξιοτήτων των μαθητών. Στη παρούσα έρευνα, παρόλα αυτά εστιάζουμε μόνο ως προς τη μη λεκτική επικοινωνία εντός σχολικού πλαισίου. Παρακάτω αναλύονται ενδεικτικά κάποιοι από τους πολλούς μη λεκτικούς διαύλους επικοινωνίας των εκπαιδευτικών με σκοπό να αναδειχθεί η συμβολή τους. Για την επιλογή αναφοράς των παραδειγμάτων των συγκεκριμένων μη λεκτικών διαύλων στο θεωρητικό υπόβαθρο συνετέλεσε το γεγονός πως υπάρχει περιορισμένο εύρος λέξεων του άρθρου. Προτιμήθηκαν οι μη λεκτικοί δίαυλοι, για τους οποίους οι συμμετέχοντες της έρευνας αναφέρονταν πολύ συχνά στη σημαντικότητα και τη συμβολή τους εντός του σχολικού πλαισίου κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας τους:

Οπτική/Βλεμματική επαφή

Εντός του πλαισίου της εκπαίδευσης, η οπτική επαφή παίζει καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση μιας πιο ολοκληρωμένης διδασκαλίας και μάθησης αφού δημιουργεί συνδέσεις και σχέσεις μεταξύ δασκάλου και μαθητή, οι οποίες μπορούν να δημιουργήσουν ένα ασφαλές περιβάλλον μάθησης χωρίς αποκλεισμούς. Σύμφωνα δε με τους Comadena et al. (2007) αυτή η σχέση αποτελεί το θεμέλιο πάνω στο οποίο οικοδομείται μια επιτυχημένη εκπαιδευτική εμπειρία.

Στα συμπεράσματα της μελέτης του Liu (2021) αναφέρεται ότι η άμεση οπτική επαφή μεταξύ δασκάλου και μαθητή βελτίωσε σημαντικά τη συμπεριφορά και αύξησε την προσοχή του μαθητή κατά τη διάρκεια του μαθήματος. Μέσω της οπτικής επαφής παρέχεται η απαιτούμενη ανατροφοδότηση, ενισχύεται η συμπερίληψη, μεταδίδεται αυτοπεποίθηση με αποτέλεσμα να ενισχύεται και η αξιοπιστία του εκπαιδευτικού. Με την αποτελεσματική οπτική επαφή, οι δάσκαλοι είναι σε θέση να αξιολογήσουν εάν ένας μαθητής παρακολουθεί το μάθημα και να προσαρμόσουν ανάλογα τη διδακτική τους προσέγγιση (Klin et al., 2009).

Εν κατακλείδι οι εκπαιδευτικοί που αντιλαμβάνονται τη σημασία της οπτικής επαφής και την ενσωματώνουν στις διδακτικές τους πρακτικές μπορούν να δημιουργήσουν ένα πιο ελκυστικό, περιεκτικό και αποτελεσματικό περιβάλλον μάθησης (Okon, 2011). Μπορούμε, λοιπόν, να συμπεράνουμε ότι η οπτική επαφή δεν είναι απλώς μια περιστασιακή πτυχή της επικοινωνίας, αλλά ένα θεμελιώδες στοιχείο που επηρεάζει σημαντικά την εκπαιδευτική διαδικασία.

Στάση σώματος

Στην εκπαίδευση, η κίνηση και η στάση του σώματος μπορούν και διαδραματίζουν ένα σημαντικό ρόλο, αφού μέσω αυτών ο εκπαιδευτικός είναι σε θέση να επικοινωνήσει καλύτερα τον ενθουσιασμό του για το αντικείμενο, να χτίσει σχέσεις με τους μαθητές και να δημιουργήσει ένα θετικό και δημιουργικό περιβάλλον μάθησης. Στα συμπεράσματα της μελέτης των Sajjad et al. (2023) τονίζεται πως η κινητική συμπεριφορά του καθηγητή μέσα στην τάξη έχει σημαντικό αντίκτυπο στο κίνητρο του μαθητή. Από την πλευρά δε των μαθητών, η κινητική και η στάση τους μπορούν επίσης να μεταφέρουν μηνύματα και συναισθήματα προς τον δάσκαλο για το επίπεδο εμπλοκής και ενδιαφέροντος τους για το μάθημα. Η γλώσσα του σώματος μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθεί και για την διαχείριση της συμπεριφοράς στην τάξη. Οι εκπαιδευτικοί μπορούν να χρησιμοποιήσουν εκφράσεις προσώπου και χειρονομίες για να σηματοδοτήσουν την έγκριση ή την απόρριψη τους για την συμπεριφορά των μαθητών τους και για να μεταδώσουν εξουσία και έλεγχο (Zeki, 2009· Okon, 2011).

Χειρονομίες

Συμπεράσματα ερευνητικών μελετών που έχουν διεξαχθεί κατά καιρούς συγκλίνουν στο συμπέρασμα ότι οι χειρονομίες μπορούν να βοηθήσουν τους μαθητές να κατανοήσουν καλύτερα τις πληροφορίες που μαθαίνουν. Για παράδειγμα, μια μελέτη των Goldin-Meadow and Alibali (2013) έδειξε ότι οι μαθητές που χρησιμοποιούσαν χειρονομίες κατά τη διάρκεια της μελέτης είχαν καλύτερη απόδοση σε ένα τεστ κατανόησης σε αντίθεση με αυτούς που δεν χρησιμοποιούσαν χειρονομίες, ακόμα περισσότερο, ήταν σε θέση να κατανοήσουν καλύτερα τις πληροφορίες καθώς επίσης και να οργανώσουν καλύτερα τις σκέψεις τους με αποτέλεσμα να έχουν μεγαλύτερες πιθανότητες να δώσουν την σωστή απάντηση σε ένα πρόβλημα/ερώτηση.

Επιπλέον, οι χειρονομίες, μπορούν να βοηθήσουν τους μαθητές να θυμούνται τις πληροφορίες που δέχονται. Μαθητές που χρησιμοποιούσαν τα χέρια τους κατά τη διάρκεια της μελέτης απέδωσαν καλύτερα σε ένα τεστ μνήμης σε σύγκριση με εκείνους που δεν χρησιμοποιούσαν χειρονομίες, όπως επίσης τους βοηθούσε στο να συμμετέχουν πιο ενεργά στη μαθησιακή διαδικασία (Goldin-Meadow, 1999).

Ο εκπαιδευτικός που χρησιμοποιεί τα χέρια του κατά την διάρκεια του μαθήματος έχει μεγαλύτερες πιθανότητες να προσελκύσει την προσοχή των μαθητών καθώς και την ενεργή συμμετοχή τους, λόγω του ότι κάνει το μάθημα του πιο διαδραστικό, πιο ενδιαφέρον και συνεπώς πιο απολαυστικό (Roth, 2001).

Σιωπή

Η σιωπή στη διδασκαλία ορίζεται ως μια παύση στο διάλογο όπου ούτε ο δάσκαλος ούτε ο μαθητής μιλούν (Bilmes, 1994). Μερικοί νέοι δάσκαλοι αισθάνονται άβολα με τη σιωπή ή αισθάνονται άβολα έχοντας ένα παιδί στην τάξη που δεν μιλάει (Collins & Collins, 1996). Αυτή η δυσκολία μπορεί να σχετίζεται με τις προσωπικές ανησυχίες του δασκάλου ή μπορεί να αντικατοπτρίζει την ελάχιστη εκπαίδευση που έλαβε σχετικά με τη χρήση της σιωπής κατά τη διάρκεια της μεταπτυχιακής εκπαίδευσης, εγείροντας ερωτήματα σχετικά με το πώς οι εκπαιδευτικοί χρησιμοποιούν τη σιωπή στην τάξη και πώς μαθαίνουν για τη χρήση της σιωπής, καθώς έχει διαπιστωθεί ότι υπάρχουν ποικίλοι στόχοι της σιωπής στην τάξη, όπως για παράδειγμα η εστίαση (focus) και ο χρόνος σκέψης (thinking time) (Ollin, 2008).

Μέσω της σιωπής στην αίθουσα οι μαθητές έχουν το χρόνο να επεξεργαστούν τις πληροφορίες που έλαβαν κατά την ώρα της διδασκαλίας, να προβληματιστούν και να εμπλακούν συναισθηματικά. Έτσι, καλλιεργείται η έννοια της ένωσης και της δημιουργίας δεσμών μεταξύ των μαθητών αλλά και αυτή της πειθαρχίας και της αυτοσυγκέντρωσης. Θα μπορούσε να πει κανείς ότι η παύση εν ώρα μαθήματος αποτελεί μια εξάσκηση για να βγουν προς το φως βαθύτερα συναισθήματα και σκέψεις.

Σκοπός και στόχοι έρευνας

Βασικός σκοπός της έρευνας ήταν η μελέτη της μη λεκτικής επικοινωνίας και συμπεριφοράς των εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, όπως αυτή εκδηλώνεται απέναντι στους μαθητές τους στην αίθουσα διδασκαλίας. Στόχος της έρευνας ήταν η ανίχνευση στοιχειωδών τρόπων μέσω των οποίων εκδηλώνεται η μη λεκτική συμπεριφορά των εκπαιδευτικών προς τους μαθητές τους.

Τα ερωτήματα που καθοδηγούσαν τον σχεδιασμό και την πορεία της έρευνας ήταν τα εξής: (1) Οι εκπαιδευτικοί έχουν επίγνωση της επίδρασης της μη λεκτικής τους συμπεριφοράς στη διδακτική και μαθησιακή διαδικασία; (2) Η μη λεκτική συμπεριφορά των εκπαιδευτικών μπορεί να επηρεάσει την ψυχοσύνθεση και την επίδοση των μαθητών; (3) Ποιες είναι οι απόψεις των εκπαιδευτικών για τους προσωπικούς τους μη λεκτικούς διαύλους (οπτικούς, απτικούς, ακουστικούς); (4) Υπάρχουν διακριτές διαφορές στη μη λεκτική συμπεριφορά των υποψήφιων και των έμπειρων εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης;

Μέθοδοι

Η μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε για τη διεξαγωγή της έρευνας ήταν η ποιοτική (Cohen & Manion, 1994· Robson, 2010). Ειδικότερα, η έρευνα εντάσσεται στη μελέτη περίπτωσης (Yin, 1994). Τα υποκείμενα της έρευνας ήταν συνολικά δέκα, πέντε υποψήφιοι εκπαιδευτικοί, τρεις φοιτήτριες και δύο φοιτητές από το Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας και πέντε εκπαιδευτικοί, τέσσερις γυναίκες και ένας άντρας, που διδάσκουν σε Δημοτικό Σχολείο του Βόλου και συνεργάζονται με το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας στα πλαίσια της Πρακτικής Άσκησης. Η επιλογή του δείγματος δεν ακολούθησε την τυχαία δειγματοληψία, λόγω των δυσκολιών που προέκυψαν για την ανεύρεση διαθέσιμων σχολείων και υποκειμένων προκειμένου να διεξαχθεί η έρευνα. Τα μέσα συλλογής δεδομένων περιλάμβαναν επιτόπια παρατήρηση, βάσει κωδικοποιημένου φύλλου παρατήρησης, τη βιντεοσκόπηση των μαθημάτων (Ελληνικής Γλώσσας και Μαθηματικών) και τη συνέντευξη με κάθε άτομο που συμμετείχε στην έρευνα (Okon, 2011).

Ευρήματα

Η ανάλυση των δεδομένων οδήγησε σε ορισμένα ευρήματα, τα οποία απαντούν στα σχετικά ερευνητικά υποερωτήματα:

(α) Στην πλειονότητα μίας οι δάσκαλοι (έμπειροι και φοιτητές) αναγνωρίζουν τη σημαντικότητα μίας μη λεκτικής μίας συμπεριφοράς, παρόλα αυτά εξαιτίας μίας ελλιπής μίας κατάρτισης στο συγκεκριμένο τομέα, δεν μπορούν να τυποποιήσουν τα μη λεκτικά μίας μηνύματα στην τάξη. (β) Όσον αφορά την επιρροή, θετικά ή αρνητικά, μίας γλώσσας του σώματος των εκπαιδευτικών μίας μαθητές και το κλίμα μίας τάξης, αρκετοί δάσκαλοι (έμπειροι και φοιτητές) μίλησαν για τη σημασία μίας βλεμματικής επαφής με μίας μαθητές, ταξινομώντας την στην πρώτη θέση των θετικών μη λεκτικών ερεθισμάτων. (γ) Παρατηρήθηκε ότι οι εκπαιδευτικοί, μόνιμοι και υποψήφιοι, χρησιμοποιούν περισσότερο μίας κινήσεις των χεριών, την φωνή, μίας σιωπές και μίας εκφράσεις αποδοκιμασίας. Όσον αφορά αυτό, στη συνέντευξη είπαν ότι θεωρούν πως ορισμένες φορές ξεφεύγουν ανεβάζοντας την ένταση μίας φωνής μίας ή κάνοντας έντονες κινήσεις με τα χέρια μίας, εστιάζοντας στην αρνητική συχνή μη λεκτική μίας συμπεριφορά εντός μίας τάξης. (δ) Στο ερώτημα αν υπάρχουν ευδιάκριτες διαφορές μίας μη λεκτικής συμπεριφοράς ανάμεσα σε έμπειρους εκπαιδευτικούς και υποψήφιους εκπαιδευτικούς/φοιτητές μίας πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, η απάντηση ήταν ως ένα βαθμό θετική διότι υπάρχουν διάφοροι παράγοντες μίας: Η εμπειρία που δημιουργεί αυτοπεποίθηση, η ελεγχόμενη και τυποποιημένη, σε μεγαλύτερο βαθ-

μό, μη λεκτική συμπεριφορά και η γνώση των επιπτώσεων μίας παρεξηγημένης μη λεκτικής συμπεριφοράς.

Συμπεράσματα

Σύμφωνα με τις αναλύσεις και την ερμηνεία της μη λεκτικής συμπεριφοράς των εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης:

- Η μη λεκτική επικοινωνία είναι ένα πολύπλοκο σύστημα το οποίο παίζει σημαντικό ρόλο στην κοινωνική αλληλεπίδραση.
- Η συνειδητοποίηση του ρόλου της μη λεκτικής επικοινωνίας μπορεί να συμβάλει στη συναισθηματική πλευρά της διδασκαλίας και να μειώσει τα προβλήματα επικοινωνίας ανάμεσα σε εκπαιδευτικούς και μαθητές.
- Ο εκπαιδευτικός χρειάζεται να έχει συνεχώς επίγνωση όχι μόνο των λεκτικών αλλά και των μη λεκτικών μηνυμάτων που εκπέμπει, ώστε να είναι πιο αποτελεσματικός στο εκπαιδευτικό του έργο.
- Η μη λεκτική επικοινωνία δρα παράλληλα, ανεξάρτητα αλλά και συνδυαστικά με τη λεκτική, την υπογραμμίζει, την υποδηλώνει, την ενισχύει ή την αποδυναμώνει, ανάλογα με τον τρόπο που αυτή στέκεται μέσα στο λόγο.
- Οι επικοινωνιακές ικανότητες είναι απαραίτητες για μια εποικοδομητική παιδαγωγική σχέση του εκπαιδευτικού με τους μαθητές τους.
- Η εντύπωση που προκαλεί ο εκπαιδευτικός στους μαθητές του συνδέεται όχι μόνο με το αντικείμενο διδασκαλίας αλλά και με την ίδια του τη συμπεριφορά.

Αδυναμίες και περιορισμοί της έρευνας

Στην παρούσα έρευνα εξετάστηκε μόνο η μη λεκτική συμπεριφορά αρχάριων και έμπειρων εκπαιδευτικών Δημοτικής εκπαίδευσης κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας τους, χωρίς ταυτόχρονα να εξετάζεται η μη λεκτική συμπεριφορά των μαθητών και η αλληλεπίδραση ανάμεσα τους. Το δείγμα μπορεί να θεωρηθεί μικρό, καθώς περιλάμβανε πέντε εκπαιδευτικούς από κάθε κατηγορία (αρχαρίων, έμπειρων). Επιπρόσθετα, η έρευνα περιορίστηκε σε δημόσια σχολεία Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης του Δήμου Βόλου, χωρίς να εμπεριέχονται όλες οι βαθμίδες της και η ιδιωτική εκπαίδευση.

Στην ερευνητική διαδικασία προέκυψαν και από τις δύο κατηγορίες των συμμετεχόντων εκπαιδευτικών προβλήματα. Από τη μεριά των αρχαρίων εκπαιδευτικών το πρώτο πρόβλημα αφορούσε την καθυστέρηση των ερευνητικών διαδικασιών και αποτελεσμάτων λόγω της χριστουγεννιάτικης περιόδου και

των υποχρεώσεων των φοιτητών (περάτωση πρακτικής, εξεταστική περίοδος). Το δεύτερο πρόβλημα προέκυψε από τη διακοπή συνεργασίας μίας φοιτήτριας εξαιτίας προσωπικών προβλημάτων. Η συγκεκριμένη φοιτήτρια αρνήθηκε να συμμετέχει στη διαδικασία της συνέντευξης. Από την μεριά των μόνιμων εκπαιδευτικών αρνήθηκαν την βιντεοσκόπηση της διδασκαλίας τους, καθιστώντας αδύνατη την ομοιογένεια των μέσων συλλογής δεδομένων.

Προτάσεις για μελλοντικές έρευνες

Οι επιστημονικές προεκτάσεις μιας έρευνας είναι ποικίλες. Η έρευνα για τη μη λεκτική συμπεριφορά και επικοινωνία των εκπαιδευτικών κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας μπορεί να συμπεριλάβει όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, καθώς μέχρι στιγμής οι περισσότερες έρευνες έχουν διεξαχθεί στο Νηπιαγωγείο και το Δημοτικό. Επιπρόσθετα, στο στενό περιβάλλον της σχολικής τάξης υπάρχει ουσιαστική κοινωνική αλληλεπίδραση, όχι μόνο μεταξύ εκπαιδευτικού και μαθητή, αλλά και ανάμεσα στους ίδιους τους μαθητές, που δεν περιορίζεται απλώς στη μετάδοση της πληροφορίας, αλλά επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό, τα συναισθήματα, τις στάσεις και τις σχέσεις των μαθητών. Θα μπορούσε, επίσης, να διεξαχθεί μία έρευνα με τη συμμετοχή μεγαλύτερου αριθμού υποκειμένων. Έτσι, θα διατυπωθούν περισσότερες ιδέες και απόψεις για τη σημασία της μη λεκτικής επικοινωνίας ή και την έλλειψη γνώσεων σε αυτόν τον τομέα, γεγονός που ενισχύεται από το εκπαιδευτικό σύστημα, το οποίο δίνει μονομερώς βαρύτητα στην επικοινωνία μέσω του λόγου. Επίσης, οι εκπαιδευτικοί θα μπορούσαν να ευαισθητοποιηθούν σχετικά με την επίδραση που ασκεί η μη λεκτική τους συμπεριφορά στους μαθητές με την παρατήρηση των βιντεοσκοπημένων διδασκαλιών τους. Μια τελευταία πρόταση έρευνας μπορεί να έχει θέμα την επίδραση που ασκεί η γλώσσα του σώματος των μαθητών (ή και των φοιτητών) στη συμπεριφορά των εκπαιδευτικών.

Συζήτηση

Η ανθρώπινη επικοινωνία διεξάγεται σε δύο επίπεδα ταυτόχρονα: επίπεδο περιεχομένου (τι λέμε) και επίπεδο σχέσης (πώς το λέμε). Στο παρόν άρθρο εστιάσαμε μόνο στο επίπεδο σχέσης υπό το πρίσμα της μη λεκτικής συμπεριφοράς και επικοινωνίας των εκπαιδευτικών προς τους μαθητές στα πλαίσια της σχολικής καθημερινότητας.

Η επικέντρωση στη μη λεκτική συμπεριφορά των εκπαιδευτικών φαίνεται να αποτελεί έναν από τους κύριους παράγοντες επίδρασης της διδακτικής και μαθησιακής διαδικασίας. Δεν είναι, όμως, ο μοναδικός παράγοντας ή το απο-

κλειστικό κριτήριο της αποτελεσματικής διδασκαλίας. Εφόσον δεν δίνονται εσφαλμένες εντυπώσεις ως προς αυτό το γεγονός, δίνονται μέσω αυτής της έρευνας εναύσματα για περαιτέρω συζήτηση.

Οι δάσκαλοι (έμπειροι και φοιτητές), μολονότι αναγνωρίζουν τη σημαντικότητα της μη λεκτικής τους συμπεριφοράς, συνειδητά φαίνεται να επιλέγουν να μην ελέγχουν εντελώς τη μη λεκτική τους συμπεριφορά και ταυτόχρονα να μην τυποποιούν τα μη λεκτικά τους μηνύματα στην τάξη. Αυτό ήταν ένα ερέθισμα προβληματισμού που οδήγησε στη διερεύνηση προγραμμάτων κατάρτισης πάνω σε θέματα μη λεκτικής επικοινωνίας και συμπεριφοράς εκπαιδευτικών στο διαδίκτυο. Το αποτέλεσμα ήταν η συνειδητοποίηση πως δεν υπάρχουν. Υπάρχει, πιθανώς, στην χώρα μας, μη εσκεμμένα, απαξίωση της αξίας της γλώσσας του σώματος των διδασκόντων.

Ένα άλλο σημείο που καλό είναι να σταθούμε είναι πως ότι οι εκπαιδευτικοί, μόνιμοι και υπονήμεροι, έδειξαν να χρησιμοποιούν περισσότερο, τη βλεμματική επαφή, τις κινήσεις των χεριών, την φωνή, τις σιωπές και τις εκφράσεις αποδοκίμασας, ενώ είναι εξίσου σημαντικά και οι κινήσεις του κεφαλιού, οι εκφράσεις επιδοκίμασας του προσώπου, η στάση του σώματος, οι κινήσεις των ποδιών, τα οπτικά βοηθήματα, η απτική επαφή και η χωρική απόσταση από τους μαθητές. Αυτά τα στοιχεία και μερικά ακόμη είναι ικανά να δημιουργήσουν ένα θετικό ή και αρνητικό κλίμα στην τάξη ή μεμονωμένα να επηρεάσουν τον μαθητή/τρια ή τους μαθητές ως προς τη μαθησιακή διαδικασία.

Τέλος, στο ερώτημα αν μπορεί ένας εκπαιδευτικός να ελέγξει εξ' ολοκλήρου τη γλώσσα του σώματος του, η απάντηση φυσικά είναι αρνητική, όμως αν καταφέρει να την ελέγξει σε μεγάλο βαθμό τότε θα μπορούσε να έχει πολλά πλεονεκτήματα, όπως καλύτερο μαθησιακό κλίμα στην τάξη ή μη παρεξηγήσιμες συμπεριφορές.

Βιβλιογραφία

- Βρεττός, Ε. Ι. (2010). *Μη λεκτική συμπεριφορά Εκπαιδευτικού-Μαθητή: άσκηση με μικροδιδασκαλία* (β' έκδ.). Αθήνα: Ε.Κ.Π.Α.
- Bilmes, J. (1994). Constituting silence: Life in the world of total meaning. *Semiotica*, 98(1-2), 73-88. doi: <https://doi.org/doi:10.1515/semi-1994-981-204>
- Collins, J., & Collins, D. (1996). *Quiet Child*. Bloomsbury Publishing.
- Comadena, M. E., Hunt, S. K., & Simonds, C. J. (2007). The Effects of Teacher Clarity, Nonverbal Immediacy, and Caring on Student Motivation, Affective and Cognitive Learning. *Communication Research Reports*, 24(3), 241-248. doi: <https://doi.org/10.1080/08824090701446617>

- Ekman, P., & Friesen, W. V. (1971). Constants across cultures in the face and emotion. *Journal of Personality and Social Psychology*, 17(2), 124-129. doi: <https://doi.org/10.1037/h0030377>
- Ekman, P., Sorenson, E. R., & Friesen, W. V. (1969). Pan-Cultural Elements in Facial Displays of Emotion. *Science*, 164(3875), 86-88. doi: <https://doi.org/10.1126/science.164.3875.86>
- Fisher, W. R. (1993). When teaching “works”: Stories of communication in education. *Communication Education*, 42(4), 279-281. doi: <https://doi.org/10.1080/03634529309378936>
- Goldin-Meadow, S., & Alibali, M. W. (2013). Gesture’s Role in Speaking, Learning, and Creating Language. *Annual Review of Psychology*, 64(1), 257-283. doi: <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-113011-143802>
- Goldin-Meadow, S. (1999). The role of gesture in communication and thinking. *Trends in Cognitive Sciences*, 3(11), 419-429. doi: [https://doi.org/10.1016/S1364-6613\(99\)01397-2](https://doi.org/10.1016/S1364-6613(99)01397-2)
- Klin, A., Lin, D. J., Gorrindo, P., Ramsay, G., & Jones, W. (2009). Two-year-olds with autism orient to non-social contingencies rather than biological motion. *Nature*, 459(7244), 257-261. doi: <https://doi.org/10.1038/nature07868>
- Κοντάκος, Α., & Πολεμικός, Ν. (2000). *Η μη λεκτική επικοινωνία στο νηπιαγωγείο*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Κούρτη, Ε. (2007). *Η μη λεκτική επικοινωνία στο σχολείο* (β’ έκδ.). ΥΠΕΠΘ: Πανεπιστήμιο Αθηνών. Στο Α. Ανδρούσου (επιμ.), *Κλειδιά και Αντικλειδιά* (σσ. 3-37). Ανακτήθηκε από: <http://repository.edulll.gr/edulll/retrieve/3228/934.pdf>
- Liu, W. (2021). Does Teacher Immediacy Affect Students? A Systematic Review of the Association Between Teacher Verbal and Non-verbal Immediacy and Student Motivation. [Systematic Review]. *Frontiers in Psychology*, 12. doi: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.713978>
- Luhmann, N. (1992). What is Communication? *Communication Theory*, 2(3), 251-259. doi: <https://doi.org/10.1111/j.1468-2885.1992.tb00042.x>
- Okon, J. J. (2011). Role of nonverbal communication in education. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 2(5), 35-40. State University of New York: Department of Communication, Dutchess Community College. Ανακτήθηκε από: <https://shorturl.at/mzDIR>
- Ollin, R. (2008). Silent pedagogy and rethinking classroom practice: structuring teaching through silence rather than talk. *Cambridge Journal of Education*, 38(2), 265-280. doi: <https://doi.org/10.1080/03057640802063528>
- Pennycook, A. (1985). Actions Speak Louder Than Words: Paralanguage, Communication, and Education. *TESOL Quarterly*, 19(2), 259-282. doi:

<https://doi.org/10.2307/3586829>

- Rasmussen, J. (2001). The importance of communication in teaching: a systems-theory approach to the scaffolding metaphor. *Journal of Curriculum Studies*, 33(5), 569-582. doi: <https://doi.org/10.1080/00220270110034369>.
- Turner, J. C., & Patrick, H. (2004). Motivational Influences on Student Participation in Classroom Learning Activities. *Teachers College Record*, 106(9), 1759-1785. doi: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9620.2004.00404.x>
- Wainwright, G. R. (1992). *Body Language*. London: Hodder & St. Educational.
- Zeki, C. P. (2009). The importance of non-verbal communication in classroom management. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 1(1), 1443-1449. doi: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2009.01.254>

Abstract

This research focuses on the investigation of primary education teachers' non-verbal communication and behavior, which seems to significantly affect the success of interpersonal relationships and, consequently, classroom teaching and learning. In the school context, teachers are simultaneously senders and receivers of verbal and non-verbal messages, which facilitate the two-way process of communication during teaching. Often, teachers fail to understand the impact which their body language has to their students' attitudes. The awareness of this process can minimize communicative problems between teachers and students and can create classroom collaborations.

Key-words: body language, education, non-verbal communication.

Αικατερίνη Χατζηγεωργίου

Υπ. Δρ. Π.Τ.Π.Ε.-Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Ρήγα Φεραίου 58, Βόλος 383 33

Τηλ.: 6986005168

E-mail: Chatzigeorgiou18@hotmail.com

B. ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ